

Siyasi Partiler Seçim Bildirgelerinde Ne Vadediyor?

Seçim Bildirgelerinde Denge ve Denetleme Sistemi

Giriş

Seçim bildirgeleri; vatandaşlar olarak demokratik hakkımızı daha bilinçli kullanmamız; siyasi liderler arasındaki kutuplaştırıcı ve zaman zaman öteleştiren niteliğe bürünen dil ve söylemin ötesinde tercih belirleyebilmemiz; seçimler arası dönemlerde farklı siyasi partilerin performansını somut temeller üzerinde karşılaştırarak değerlendirmemiz; iktidardaki partilerin vaatlerini ne ölçüde yerine getirdiklerini tespit etmemiz anlamında oldukça önemli metinlerdir.

Kuruluşumuzdan günümüze Denge ve Denetleme Ağı olarak Türkiye’de demokratik denge ve denetleme sisteminin kurumsallaşması için farklı alanlarda çalışmalar yürütüyoruz. Bu çalışmamızda Türkiye’de 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılacak parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde rekabet eden ittifak ve siyasi partilerin demokratik denge ve denetleme sistemine ilişkin seçim bildirgelerindeki vaatlerini incelemeyi amaçlıyoruz.

Raporumuzun ilk bölümünde Denge ve Denetleme Ağı olarak çalışmalarımızın temeli olan demokratik denge ve denetleme tanımını ortaya koyarak Türkiye’de denge ve denetleme sistemine ilişkin güncel durumu somut veriler üzerinden analiz ediyoruz. Sonraki bölümlerde ise her siyasi partinin denge ve denetleme sistemi bileşenlerine ilişkin somut vaatleri inceleniyor. Son bölümde ise partilerin somut vaatleri üzerinden denge ve denetleme sistemine ilişkin değerlendirme yapılıyor.

Türkiye’de Denge ve Denetleme Sistemi

En yaygın kullanımıyla denge ve denetleme sistemi, devleti oluşturan yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrılığını ifade eden kuvvetler ayrılığı prensibi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Her

ne kadar denge ve denetleme sistemi için kuvvetler ayrılığı prensibi gerekli olsa da, günümüzde demokratik denge ve denetleme sistemi klasik kuvvetler ayrılığı prensibinden daha geniş şekilde tanımlanmaktadır. Kanun yapma ve yürütmeyi denetleme açısından etkin ve katılımcı **yasama**, şeffaf, hesap verebilir ve liyakatli bir **yürütme**, bağımsız ve tarafsız **yargı**, merkezi idareyi dengeleyen demokratik, şeffaf ve katılımcı **yerel yönetimler**, özgür, çoğulcu ve güçlü **sivil toplum**, bağımsız ve özgür **medya** geniş anlamda denge ve denetleme sisteminin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Şüphesiz yasama erkinin bu özellikleri taşıması için siyasi partilerin parti içi demokratik mekanizmaları kurumsallaştırmaları ve seçim sisteminin temsilde adalet ilkesini yerine getirmesi de gerekmektedir.

Bu geniş tanımlı üç farklı hesap verebilirlik mekanizması altında gruplandırmak da mümkündür. **Seçimler ve siyasi partiler** bu sistem içerisinde dikey hesap verebilirlik mekanizmalarını oluştururken **yargı ve yasama** yatay hesap verebilirlik mekanizmasının temel bileşeni niteliğindedir. Üçüncü hesap verebilirlik mekanizması ise diyagonal hesap verebilirlik olarak kavramsallaştırılan **sivil toplum ve medya** bileşenlerini içeren mekanizmadır. Bu üç hesap verebilirlik mekanizması üzerinden Türkiye’yi incelediğimizde demokratik denge ve denetleme sisteminin özellikle son 10 yıl içerisinde gözle görülmür bir erozyona uğradığını görüyoruz (Grafik 1).

Grafik 1. Türkiye’de denge ve denetleme sistemi (1999-2022)

Kaynak: V-Dem

Açıklama: 1 seviyesi hesap verebilirlik mekanizmasının tam işler olduğu seviyeyi gösterirken 0 seviyesi hesap verebilirlik mekanizmasının işler olmadığı seviyeyi göstermektedir.

Bu nedenle seçimler sonrası oluşacak iktidarın Türkiye’de demokratik denge ve denetleme sistemini kurumsallaştıracak adımlar atması vatandaşlar olark bizlerin refah içerisinde muhtaç olmayan onurlu vatandaşlar olarak yaşamamız için yaşamsal öneme sahip.

Sonraki bölümde Türkiye’deki siyasi partilerin ve/veya ittifakların 2023 seçim beyannamelerini, yukarıda verilen geniş denge ve denetleme tanımını dikkate alarak ve bu sistemin temel bileşenleri olan yasama, yürütme, yargı, yerel yönetimler, sivil toplum, medya, siyasi partiler ve seçim sistemi üzerinden inceliyoruz.

MİLLET İTTİFAKI: ORTAK POLİTİKALAR METNİ

“Ortak Politikalar Mutabakat Metni”, Millet İttifakı’nı oluşturan altı siyasi partinin ortak seçim beyannamesi niteliğinde. Her ne kadar Millet İttifakı’nı oluşturan bazı siyasi partilerin ayrı seçim beyannameleri bulunsada özellikle yukarıda tanımı verilen demokratik denge ve denetleme sisteminin temel bileşenlerine ilişkin birbirinden önemli ölçüde farklılaşan vaatlere rastlanmıyor. Bu nedenle aşağıdaki analiz, Millet İttifakı’nın seçim beyannamesi niteliğindeki “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”ni temel almaktadır.

Denge ve denetleme sisteminin **yasama bileşenine** ilişkin olarak Millet İttifakı tarafından hazırlanan “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”nde **yasamanın kanun yapma işlevinin**, komisyonlarda muhalefet partilerinin temsilinin kuvvetlendirilerek, komisyonların teknik altyapısının güçlendirilerek ve milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik destek hizmetleri sağlanarak kuvvetlendirilmesi vadedilmektedir. Bununla beraber yasama sürecinde müzakere ve katılımı olumsuz etkileyen torba yasa uygulamasının yasaklanması; kanun hükmünde kararname konuları, sınırları ve sürelerinin yetki kanunda açıkça belirtilecek şekilde sınırlandırılması; kanun teklif ve tasarılarının komisyonlarda görüşülmesi esnasında ilgili sivil toplum kuruluşları ve meslek kuruluşları ile uzmanların görüşlerine başvurulmasının genel kural haline getirilmesi; Cumhurbaşkanının veto yetkisinin kaldırılması ve ‘geri gönderme’ ile sınırlandırılması; Genel Kurul ve komisyon görüşmelerinin canlı şekilde yayınlanması; yasama yetkisinin korunması için milletlerarası sözleşmelerden geri çekilme yetkisinin Meclis’e ait olmasının Anayasal güvence altına alınması bu alandaki başlıca vaatler arasındadır.

Yasama denetimine ilişkin ise sözlü soruların cevaplanma süresine ilişkin kuralların netleştirilerek belirli bir sürede yürütme erki tarafından sorulara cevap verme zorunluluğu getirilmesi; yazılı soru uygulamasının geri getirilmesi ve soruların süresinde cevaplanmaması halinde yaptırım getirilmesi; gensoru mekanizmasının geri getirilmesi; Meclis soruşturmasının karar yeter sayıları düşürülerek etkinleştirilmesi; Meclis araştırması mekanizmasının etkinleştirilmesi; Meclis araştırma, soruşturma ve denetim komisyonlarında tüm siyasi partilerin adil temsiliyetin sağlanması; Meclis’in bilgi edinme ve denetim kapasitesinin güçlendirilmesi; bütçe hakkının Meclis’in yürütmeyi denetim mekanizması olarak etkinleştirilmesi ve güvence altına alınması; bütçe tasarılarının Bütçe Komisyonunda görüşülmeden önce ilgili komisyonda görüşülmesinin gerekli hale getirilmesi ve kanun hükmünde kararnamelerle bütçede değişiklik yapılamamasının güvence altına alınması; Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) Kesin Hesap Komisyonu kurulması ve kesin hesap kanun tasarılarının, başkanı ana muhalefet milletvekilleri arasından seçilen bu komisyonda görüşülmesinin sağlanması; TBMM adına

denetim yapan Sayıştay'ın görevlerini etkili biçimde yerine getirmesinin sağlanması temel vaatler arasında yer almaktadır.

Siyasi partiler ve seçimlere ilişkin Millet İttifakı, siyasi partiler ve seçim mevzuatının parti içi demokrasinin güçlendirilmesi amacıyla düzenleneceğini vadediyor. Ancak özellikle siyasi partilerde parti içi demokrasinin nasıl sağlanacağına dair somut bir öneri seçim beyannamesinde yer almıyor. Bununla beraber siyasi partiler ve seçimlere ilişkin olarak seçim barajının %3'e düşürülmesi; en son yapılan milletvekili genel seçiminde en az %1 oy alan siyasi partilerin Hazine yardımıyla faydalanabilmesi; siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davaların açılmasında TBMM'nin izninin zorunlu hale getirilmesi; siyasetin finansmanının şeffaflık, denetlenebilirlik ve seçim harcamalarının saydamlığı ilkeleri çerçevesinde ayrıntılı biçimde düzenlenmesi Millet İttifakı'nın dikkat çeken vaatleri arasında yer alıyor.

Yürütme erkine ilişkin olarak Millet İttifakı, parlamenter sisteme geçiş vadedene uygun olarak yürütme yetkisinin tamamını kullanacak olan Bakanlar Kurulu ve yetkileri sınırlandırılmış, tarafsız cumhurbaşkanlığı vadedene bulunmaktadır. Sadece temsili yetkilere sahip olacak tarafsız cumhurbaşkanının 7 yılda bir halk tarafından seçilmesi öngörülmektedir. Hükümetin kurulmasında Meclis'te basit çoğunluk aranması, düşürülmesi içinse ise salt çoğunluk aranacağı belirtilmektedir. Yasama denetimini istikrar ilkesi ile bütünleştiren 'yapıcı güvensizlik oyu' uygulamasının da hayata geçirileceği "Ortak Politikalar Mutabakat Metni"nde denge ve denetleme sistemine ilişkin dikkat çeken vaatler arasında yer alıyor. Millet İttifakı'nın seçim beyannamesinde OHAL'e ilişkin de OHAL kararnamelemlerine son verilmesi; OHAL ilan edilebilecek sürenin sınırlandırılması; OHAL işlem ve eylemlerinin yargı denetimine açık hale getirilmesi vadediliyor.

Denge ve denetleme sisteminin önemli bir bileşeni olan **düzenleyici ve denetleyici kurumlara** yönelik ise Millet İttifakı, bu kurumların idari ve mali açıdan bağımsızlıklarının sağlanması için ve yürütmenin müdahalelerine karşı bu kurumları korumaya yönelik adımlar atılacağını vadediyor. Demokratik denge ve denetleme sisteminin temel ilkeleri olan şeffaflık, liyakat, hesap verebilirlik ilkelerinin bu kurumlarda hayata geçirilmesi de

sunulan vaatler arasında yer alıyor. Hem yasama denetiminin kuvvetlendirilmesi hem de düzenleyici ve denetleyici kurumların hesap verebilirliğini arttırmak adına bu kurumlara atamalarda ve genel olarak denetimlerinde TBMM'nin belirleyici ve etkin kılınacağı sunulan vaatler arasında dikkat çekiyor. Bu çerçevede, düzenleyici ve denetleyici kurumlara atanacak başkanların atanmadan önce Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kamuoyuna açık bir oturumda dinlenmesi önemli bir reform önerisi niteliğinde.

Kamu yönetiminde şeffaflık ve liyakat ilkelerinin işlerlik kazanması, Millet İttifakı'nın denge ve denetleme sistemine ilişkin seçmenlere yönelik önemli taahhütleri arasında. Liyakat ilkesinin işlerlik kazanmasına yönelik olarak Millet İttifakı, kamu görevine alımlarda her aşamada liyakat ve eşitlik ilkelerinin hâkim kılınmasını; kamuda işe alımlarda mülakat usulünün kaldırılmasını, yazılı sınav başarısının esas alınmasını ve mülakat usulünün uygulandığı durumlarda soruların kura yoluyla belirlenmesini; kamu hizmetinde yükselmeye objektif kriterlere dayanan ehliyet, liyakat, performans ve kıdem dışında bir ölçütün kabul edilmemesini, fırsat eşitliğinin sağlanmasını vadediyor. Şeffaflık ilkesine ilişkin olarak ise siyaset, kamu meslek örgütleri ve kamu imtiyazı elde etmiş sivil toplum yöneticilerini de kapsayacak şekilde mal beyannamesi uygulamasının yaygınlaştırılmasını ve etkin bir biçimde denetlenmesinin sağlanması; Bilgi Edinme Kanunu'nun şeffaflığı artıracak şekilde yeniden düzenlenmesi; bilgi edinme, hak arama, müracaat ve şikayette bulunmanın usul ve esasları, idarenin tazmin sorumluluğu, yönetsel işlemlerde görev, yetki ve zamaşımı gibi hususları düzenlemek üzere "Genel İdari Usul Kanunu" çıkarılması; dijital bir platform oluşturularak bu platform üzerinden kamu verilerinin kullanıcı dostu şekilde izlenebilmesinin sağlanması; devlet sırrı ve ticari sır kavramlarının Meclis'in ve Sayıştay'ın bilgi edinme ve denetim yetkilerini engellemeyecek şekilde yeniden tanımlanması dikkat çeken vaatler arasında yer alıyor.

Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin olarak Ortak Politikalar Mutabakat Metni, yüksek yargı kurumlarının yapılarına, bu kurumların ve dolayısıyla yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanmasına ve kurumların çoğulcu bir yapıya kavuşturulmasına

yönelik detaylı vaatler içeriyor. Özellikle Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun ikili bir yapı olarak yeniden yapılandırılarak, oluşum sürecinin değiştirilmesi bu anlamda dikkat çekici vaatler arasında. Hesap verebilirliği arttıracak bir adım olarak bu kurulların mesleğe kabul ve disipline ilişkin kararlarına yönelik yargı denetiminin sağlanması da dikkat çekici nitelikte bir vaat. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi'nin de yapısının çoğulcu hale getirilmesi ve yetkilerinin artırılması, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin sunulan vaatler arasında. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı için yaşamsal olan hakim teminatı da Millet İttifakı'nın yargı erkinin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin seçmenlere taahhütleri arasında yer alıyor.

Yerel yönetimlere ilişkin olarak Millet İttifakı, yapılacak olan yerel yönetimler reformu ile yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan yeniden yapılandırılacağını belirtiyor. Bu yeniden yapılandırma çerçevesinde merkezi idarenin yerel üzerindeki aşırı vesayetine son verileceği; yerel yönetimlerin öz gelirlerinin kuvvetlendirileceği; belediyelerin genel bütçeden aldıkları payların artırılacağı; "Muhtarlık Temel Kanunu'nun çıkartılacağı; bütçe yetersizliği yaşayan belde belediyelerine kaynak aktarılacağı sunulan önemli vaatler arasında yer alıyor. Bunlara ek olarak daha önce kapatılan belde belediyelerinin yeniden açılması ve yeni belediye kurulmasının ihtiyaç doğrultusunda yapılacağını da altı çiziliyor. Belediyeler arasında ayırım yapılmasını ve partizan uygulamaları önleyecek şekilde Türkiye Belediyeler Birliği'nin yeniden yapılandırılması da vaatler arasında.

Yerel yönetimler içerisinde katılımcılık ilkesinin hayata geçirilmesi yönünde de vatandaşlara sunulan pek çok vaat dikkat çekiyor. Yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarına muhtarların, sivil toplumun ve meslek odalarının dahil edilmesi; kent konseylerinin güçlendirilmesi ve ivedilikle kurulmayan kent konseyinin kurulması; katılımın nitelikli hale getirilmesi için yerel yönetimler içerisinde 'fırsat eşitliği birimlerinin' kurulması; yerel yönetimlere ilişkin verilerin topluma açılması ve bu yolla sivil toplum kuruluşlarının, meslek odaları ve üniversitelerin yerel çözümlerin geliştirilmesinde kullanılması; belirli nitelikteki projelerde halk oylamalarının yapılması bu çerçevede dikkat çeken vaatler arasında bulunuyor.

Yerel yönetimlerde şeffaflığa, liyakate ve hesap verebilirliğe ilişkin olarak ise belediye başkanlarına belirli miktarı aşan ihalelere ilişkin imza sorumluluğu getirilmesi; belediye başkanlarının birinci ve ikinci derece akrabalarının özel kalem müdürlüğü ve müşavirlik gibi pozisyonlara gelmelerinin yasaklanması; belediyelerin büyük ölçekli projelerine ilişkin iç ve dış finansmanıyla ilgili objektif kriterlerin konulması; yerel yönetimlerin kurdukları şirketler ve iştirakleri görev, fonksiyon, etkinlik, verimlilik ve kamu ihale yasına uygunluk temelinde değerlendirilmesi; yerel yönetim hizmet standartlarının oluşturularak karar ve iş süreçlerinin şeffaf, anlaşılır ve takip edilebilir hale getirilmesi; meclis toplantıları, ihale süreçleri ve denetime ilişkin süreçlerin kamuoyu tarafından anlaşılır şekilde izlenebilmesi; yerel yönetimlerde etkin bir iç denetim ve Sayıştay denetiminin hayata geçirilmesi ve bunun takibinin etkin şekilde yapılması da diğer vaatler arasında yer alıyor.

Sivil topluma ilişkin olarak Millet İttifakı'nın seçim beyannamesinde, sivil toplum kuruluşlarının kamu yararı statüsü ve vergi muafiyeti gibi desteklerden yararlanmasında eşit, adil ve şeffaf bir yöntemin kullanılması konusu dikkat çekiyor. Bununla beraber sivil toplumun karar alma ve denetim süreçlerine katılımına ilişkin de Millet İttifakı seçmenlere çeşitli vaatlerde bulunuyor. Yerel yönetimlerde sivil toplum katılımının sağlanması; her yıl geniş katılımı yapılması vaat edilen güvenlik şurasına sivil toplum katılımının sağlanması; yasama süreçlerinde komisyonlara sivil toplum katılımının kural haline getirilmesi; çevre davalarında dava açma ehliyetinin genişletilerek sivil toplum kuruluşlarının çevreyi ilgilendiren konuları yargıya taşımalarının sağlanması; kamu kuruluşlarının karar alma süreçlerine sivil toplum katılımının sağlanması; kamu-üniversite-sanayi iş birliğine önem verilmesi; sivil toplumun bölgesel kalkınma süreçlerinde aktif rol almasının sağlanması; güvenlik birimlerinin sivil toplum kontrolüne açık mekanizmaların geliştirilmesi bu çerçevede ortaya konan önemli vaatler arasında yer alıyor.

Medya alanına ilişkin olarak Millet İttifakı, medya bağımsızlığına ve özgürlüğüne ilişkin seçmene çok sayıda taahhütte bulunuyor. Basın özgürlüğünü güvence altına almak adına kamuoyunun serbestçe

oluşması ve medyanın çoğulcu bir yapı kazanması için devletin gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünün açık şekilde düzenlenmesi; Anayasada yapılacak değişiklik ile ifade ve basın özgürlüğünün sınırlanma nedenlerinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda “millî güvenlik, kamu düzeni, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, devlet sırrı olarak kanunla düzenlenmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması” sebepleriyle sınırlı hale getirilmesi; internet mevzuatının, uluslararası standartlara uygun olarak ifade özgürlüğünü kısıtlamayacak ve kişilik haklarını ihlal etmeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi vaatleri dikkat çekiyor.

Medya bağımsızlığı ve çoğulculuğuna ilişkin olarak ise TRT ve Anadolu Ajansı'nın bağımsızlık ve tarafsızlık esaslarına göre yeniden yapılandırılması; akreditasyon kararlarında keyfiliğe son verilmesi, basın kartlarının verilmesinde ve mesleğe kabulde meslek kuruluşlarının belirleyici hale getirilmesi; medya sahipliği ve finansmanının şeffaf hale getirilmesi, medyada tekelleşme ve kartelleşmenin önlenmesi; Basın İlan Kurumu'nun görevini bağımsız ve tarafsız olarak yerine getirebilmesi için yasal ve yapısal değişikliklerin yapılması; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na üye seçim yöntemi çoğulculuğu sağlayacak şekilde değiştirilerek, kurulun tarafsızlığının ve özerkliğinin güvence altına alınması; devletin medyada çoğulculuğu sağlama görevinin anayasal bir yükümlülük olarak düzenlenmesi dikkat çeken vaatler arasında yer alıyor.

CUMHUR İTTİFAKI: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2023 seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesinde yasa, yürütme ve yargı erkleri arasında güçler ayrılığı kurulurken aynı zamanda bu erklerin eş güdümünü sağlayan ve vatandaşa hizmet için çalıştıkları bir yeni sivil anayasa vurgusu dikkat çekici nitelikte. Bununla beraber denge ve denetleme sisteminin bileşenlerine ilişkin birçok vaat de seçim bildirgesinde yer alıyor.

Yasamanın kanun yapma yönünden etkinliğini

artıracak reformlar kapsamında Meclis iç tüzüğünde kapsamlı reformun yapılması, AK Parti'nin seçim bildirgesinde dikkat çeken bir başlık niteliğinde. Kanun yapma süreçlerine katılımı artırmak adına ise AK Parti, belirli sayıda vatandaşın kanun teklifi verebilmesini sağlayan ‘halk teşebbüsü’ olarak ortaya konan bir uygulama başlatılacağını vadediyor. Bu vaatler dışında yasamanın kanun yapma yönünden etkinliğini arttıracak herhangi bir düzenlemeye seçim bildirgesinde rastlanmıyor. Benzer şekilde yasamanın halihazırdaki Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi içerisinde elinde bulunan denetim araçlarının etkinleştirilmesine yönelik olarak TBMM’de genel görüşme açılması ve Meclis araştırma komisyonu kurulmasının kolaylaştırılacağı vadediliyor.

Yasama etkinliğini ve yapısını doğrudan etkileyen **siyasi partiler ve seçim sistemine** ilişkin olarak ise AK Parti, Siyasi Partiler Kanunu’nda değişiklikler yapılacağı vaadinde bulunuyor. Bu çerçevede AK Parti, siyasi partilerin çalışmalarını ve örgütlenmesini özgürleştiren bir çerçeve niteliğinde kanun hazırlanacağını belirterek, siyasi partilerin kapatılmasının TBMM onayına bağlanması vaadinde bulunuyor. Seçimleri düzenleyen mevzuatın dağınık yapısına son verecek bir seçim kanunu düzenlemesi yapılacağı da AK Parti'nin seçimlere ilişkin vaatleri arasında bulunuyor.

Yürütme erkine ilişkin AK Parti seçim beyanamesinde, yürütme içerisinde liyakati sağlamaya yönelik olarak kamu görevine ilk defa yapılacak atamalarda, görevin niteliğinin gerektirdiği haller dışında mülakat usulünün kaldırılması, atamaların yazılı sınav sonuçlarına göre yapılması vaadinde bulunuyor. Bununla beraber merkezi idarede karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanmasına yönelik “e-demokrasi” platformunun oluşturulması da AK Parti'nin yürütme erkine ilişkin seçmenlere sunduğu vaatler arasında. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin temel değerleri arasında sıralan liyakat, etkinlik ve verimlilik ilkelerinin kamu yönetimi anlayışı içerisinde kendine daha fazla yer bulması için çalışmaların sürdürüleceği ve idarenin, vatandaşlarla, özel sektörle ve sivil toplum paydaşlarıyla ilişkilerinde istişare ve müzakere kültürünün geliştirileceği vurgulanıyor.

Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin olarak

AK Parti, yargı bağımsızlığının önümüzdeki dönem temel öncelik alanlarından birisi olacağını belirtiyor. Bu çerçevede Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) "Hakimlik ve Savcılık Meslek Kurulu" olarak ikiye ayrılması; hakimlik ve savcılık teminatının sağlanması ve coğrafi teminatın getirilmesi; HSK'nin disiplin ve ihraç kararlarına karşı yargı yolunun açılması bu alanda AK Parti'nin seçmenlere sunduğu vaatlerin başında geliyor.

Sivil topluma ilişkin olarak AK Parti seçim bildirisinde, sivil toplum alanının istismardan korunarak, sivil toplum katılımının en üst seviyeye çıkarılacağını vurguluyor. STK'ların kurumsal kapasitelerini artırmalarına yönelik hizmetlerin ileriye taşınması; STK'lara yönelik proje ve hibe destek programlarının yaygınlaştırılması; STK'ların karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmeye yönelik adımların atılması da bu başlık altında sunulan vaatler arasında. **Yerel yönetimlerin** kendi içerisinde şeffaf, hesap verebilir, katılımcı ve idari ve mali açıdan güçlendirilmesine ilişkin AK Parti'nin seçim bildirisinde somut bir vaat bulunmuyor. **Medya** alanına ilişkin olarak AK Parti, basın mensuplarının haber üretme ve mesleki faaliyetlerini yerine getirmelerinin kolaylaştırılması dışında somut bir vaatte bulunmuyor.

YENİDEN REFAH PARTİSİ

Yeniden Refah Partisi (YRP) seçim bildirisinde, denge ve denetleme sistemine ilişkin olarak yasama, yürütme ve yargı organlarının kesin çizgilerle ayrılarak birbirinden bağımsız olmasını sağlayacaklarını taahhüt ediyor.

Denge ve denetleme bileşenleri üzerinden değerlendirildiğinde, YRP'nin **yasama** erkini kanun yapma yönünden ve yürütmeyi denetim yönünden etkinliğini artıracak somut vaatlerde bulunmadığı görülüyor. **Yürütme** erkine ilişkin şeffaflık, liyakat, hesap verebilirlik ilkelerine yönelik, kamuda ehliyet ve liyakate dayalı bir atama/tayin sisteminin getirilmesi ve bunun için mülakat ile kamuya personel alma uygulamasına son verilmesi; adayların sınavlardaki başarısını temel alan bir atama sisteminin tesis edilerek, ehliyet ve liyakat sahibi vatandaşların kamu görevlisi olmalarının sağlanması vadediliyor. Seçim bildirisinde düzenleyici ve denetleyici kurumlara ilişkin herhangi bir taahhüt bulunmuyor.

Yargı bağımsızlığına ilişkin olarak ise YRP, yasama, yürütme ve yargı erklerinin kesin çizgilerle birbirinden ayrılması ve yöneticilerin yargı üzerindeki vesayetine son verilmesinin ötesinde seçmene bir vaatte bulunmuyor.

Yerel yönetimlere ilişkin olarak bir yerel yönetimler yasası çıkarılacağı vaadinde bulunan YRP, coğrafi durumu ve nüfusu dikkate alarak köylerin ve beldelerin yeniden düzenlenmesi; merkezi bütçeden belediyelere yapılan kaynak aktarımlarının, hizmet alanlarıyla uygun şekilde olmak üzere artırılmasını vadediyor. Yerel yönetimlerde katılımcılığı ve hesap verebilirliği sağlamaya yönelik olarak belediye meclislerinin ve kent konseylerinin yapısının toplumun yapısına ve kültürüne uygun olacak biçimde gözden geçirilmesi, yetkilerinin artırılması; muhtarların da belediye meclislerinde temsil edilmesi; doğrudan vatandaşların katılımını sağlayacak "Halk Meclisleri"nin ve "Mahalle Meclisleri"nin kurulması dikkat çeken vaatler arasında yer alıyor.

Medya alanında YRP, geçen sene yürürlüğe girmiş olan sosyal medya yasasının basın ifade özgürlüğünü koruyacak şekilde güncelleneceği; basın etiği çerçevesinde medyanın daha özgür hale getirileceği ve küçük yayın kuruluşlarının destekleneceği vaatlerinde bulunuyor. **Sivil toplum** alanına ilişkin olarak ise YRP, STK'ların sürdürülebilir hizmet verebilmeleri için sivil toplum merkezlerinin kurulması; DEBRIS sistemi üzerinde STK'ların tecrübelerini içişleri Bakanlığı ve diğer STK'larla paylaşabilmelerinin sağlanması; STK'ların gönüllü faaliyetlerinde mali kaygı duymamaları için gerekli mali düzenlemelerin yapılması; STK'ların buldukları illerdeki kamu kurumları, özel sektör kuruluşları ve üniversitelerle işbirliğinin artırılması vaatlerinde bulunurken "toplumu ahlaken çökertmeye yönelik dernek ve vakıfların" kapatılacağını ve yurtdışından dernek ve vakıflara aktarılan mali kaynakların kontrol ve denetim altına alınacağını da vurguluyor.

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) seçim bildirisinde, yasama yürütme ve yargı erkleri arasında güçlü bir **denge ve denetleme sistemi** kurularak "sert" kuvvetler ayrılığının sağlanacağını vadediyor.

Bu çerçevede **yasama** üzerindeki tahakkümün ortadan kaldırılarak TBMM'nin denetim fonksiyonuyla yürütme erkini dengeleyeceği belirtiliyor. Cumhurbaşkanlığının sistemin işleyişinde hem etkin yasama hem de bağımsız ve tarafsız yargı tarafından denetlenen ve vatandaşa karşı hesap veren bir makam olacağını belirten MHP, **yargı** erkine ilişkin olarak mahkemelerin bağımsız, tarafsız, hızlı ve doğru karar vermesini sağlayacak düzenlemelerin yapılacağı taahhüdünde bulunuyor.

Yürütme içerisinde kamu yönetiminde demokratik meşruiyetin güçlendirilmesi, katılımçılık, hesap verebilirlik, şeffaflık ilkeleri çerçevesinde verimli, etkin ve hakkaniyetli bir yönetim yapısı vaadinde bulunan MHP, vatandaşların ve **sivil toplum** kuruluşlarının karar alma süreçlerine daha aktif katılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılacağını altını çiziyor.

EMEK VE ÖZGÜRLÜK İTTİFAKI: YEŞİL SOL PARTİ

Yeşil Sol Parti (YSP) seçim bildirgesinde, geniş yetkilere sahip çoğulcu bir parlamentonun bulunduğu, kuvvetler ayrılığının işlediği, denge ve denetleme mekanizmalarının etkili olduğu bir demokratik sistem vaadinde bulunuyor. **Yasama** erkine ilişkin YSP, Meclis'in çoğulcu bir yapıya kavuşturulması ve sivil toplum örgütlerinin kanun yapma süreçlerine katılımlarının zorunlu hale getirilmesi dışında yasamanın yürütmeyi denetim ve etkin kanun yapma fonksiyonlarının iyileştirilmesine dönük somut bir vaatte bulunmuyor. Yasamanın bu fonksiyonlarının etkin şekilde yerine getirilmesinde etkili olan **siyasi partiler ve seçim sistemine** ilişkin olarak YSP, siyasi partilerin demokratikleştirilmesini; seçim barajının kaldırılarak temsilde adaletin sağlanmasını; kadınların siyasete eşit şekilde katılımının sağlanmasını; eş başkanlık sisteminin tüm siyasi partilerde uygulanmasını belirtiyor.

YSP'nin parlamenter sisteme geçiş vaadi ve kuvvetler ayrılığının kurulması dışında **yürütmenin** yapısına ilişkin somut bir vaadi bulunmuyor. Bununla beraber özellikle kamu yönetiminde liyakat ilkesinin belirleyici kılınması ve idarenin demokratikleştirilmesi YSP'nin dikkat çeken vaatleri arasında yer alıyor.

Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin YSP'nin temel vaatleri büyük ölçüde diğer muhalefet partilerinin vaatleriyle örtüşüyor. Bu başlık altında özellikle HSK'nın yapısında kurumun diğer erklerden bağımsızlığını sağlamaya yönelik reformlar, sunulan vaatler arasında dikkat çekiyor. Hakimler ve Savcılar Kurulları olmak üzere iki ayrı kurum haline getirilecek olan HSK'da, Adalet Bakanı ya da yürütmenin herhangi bir üyesinin olmaması; kurulların disipline ve özlük haklarına ilişkin kararlarının yargı denetimine açılması; Anayasa Mahkemesi'nin oluşumunda Cumhurbaşkanının yetkisinin sınırlandırılması yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin somut vaatler arasında yer alıyor.

YSP'nin seçim bildirgesinde **yerel yönetimlere** ilişkin detaylı reform vaatleri dikkat çekiyor. Kuvvetler ayrılığının yerele doğru genişlediği, yerel yönetimlere yetki ve kaynak devrinin güvence altına alındığı, yerel yönetimler üzerinde merkezi vesayete son verildiği, yerel katılım mekanizmalarının işlediği güçlü bir yerel demokrasi vaadinde bulunuluyor. Meclisler, kent konseyleri, platformlar, meslek kuruluşları ve demokratik kitle örgütlenmeleri ile yönetime ve karar süreçlerine katılan halkın iradesiyle demokrasiye ve eşit temsiliyete dayalı yerel yönetimler vaadi, yerel yönetimlere katılım boyutunda dikkat çeken unsurlar niteliğinde.

Bağımsız, çoğulcu ve özgür **medya** için YSP, düşünce ve ifade özgürlüğü üzerindeki her türlü baskıya son verilmesi ve yasalarda basın özgürlüğünü engelleyen tüm düzenlemelerin kaldırılması; gazeteciliğin evrensel ilkeler çerçevesinde yapılması zemininin yaratılması; medyadaki tekelleşmeye son verilerek her türlü muhalif sesin kendisini ifade edecek koşulların yaratılması; RTÜK'ün, demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden yapılandırılması; yazılı, görsel, sosyal ve dijital medyanın tümünde mesleki, etik, eşitlikçi ve özgür habercilik ilkelerinin desteklenmesi için "Basın Etik Yasası"nın çıkarılması; Basın İlan Kurumu'nun bağımsız bir yapıya kavuşturulması vaatlerinde bulunuyor.

Sivil topluma ilişkin YSP, sivil toplum kuruluşlarının temel hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemelere karşı Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açma yetkisinin verilmesi; yasama süreçlerine ve yerel yöne-

timlere sivil toplum katılımının sağlanması; doğaya, kadınlara, çocuklara, engellilere, LGBTİ+lara yönelik suçlar ile ayrımcılık ve ırkçılık suçlarında sivil toplum kuruluşlarının ve derneklerin taraf ehliyetini, dava açma hakkının güvence altına alınması vaatlerinde bulunuyor.

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) seçim bildirgesinde, denge ve denetleme sistemi vurgusundan daha çok 'tek adam rejiminin sonlandırılması', 'halkın yönetimi' vurgusu ön plana çıkıyor. Seçim bildirgesinde TİP, söz, yetki ve kararın halka ait olabilmesi için Anayasanın demokratik ve toplumcu bir şekilde düzenlenmesine yönelik girişimlere öncülük edileceği, ulusal ve yerel düzeylerde halkın kendi seçtiği temsilciler yoluyla ve meclisler kanalıyla yönetime katılmasının önünü açan düzenlemeleri savunacağı taahhüdünde bulunuyor. Bununla beraber, bağımsız ve tarafsız **yargının** tesis edilmesi; basın, bilim, internet, kültür ve sanatın üstündeki baskılara son verileceği de sunulan vaatler arasında dikkat çekiyor. TİP'in seçim bildirgesinde yerel yönetimler, sivil toplum, siyasi partiler ve seçimlere ilişkin somut vaatler bulunmuyor.

MEMLEKET PARTİSİ

Memleket Partisi seçim bildirgesinde, denge ve denetleme sistemine ilişkin olarak **yasama, yürütme** ve **yargı** erkleri arasındaki kuvvetler ayrılığının pekiştirilerek demokrasiye ait kurumları kesintisiz işletme hedefini ortaya koyuyor. Bununla beraber demokrasi ilkeleri doğrultusunda **yerel yönetimlerin** ve **sivil toplumun** güçlendirilerek ve ön plana çıkarılacağı da altı çiziliyor. **Yürütmeye** ilişkin olarak Memleket Partisi, kamu yöneticilerinin seçiminde ve terfilerinde liyakat ve ehliyet ilkelerinin hayata geçirilerek her türlü ayrımcılığın önleneceğini ve kamu yönetiminin denetlenebilir ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulacağını belirtiyor. Seçim bildirgesinde **yargının** "vesayet altında olduğu" tespitini yapan Memleket Partisi, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin olarak yargıç teminatlarının sağlanması, yargı kurumlarının çoğulculuğu, bağımsızlığı ve tarafsızlığını sağlayacak şekilde yeniden

yapılandırılması ve yargı kurumlarında yürütmenin etkisinin ortadan kaldırılması vaatlerinde bulunuyor. Bununla beraber yargı erki içerisinde kontrol ve denge mekanizmalarının kurulması da yargıya ilişkin sunulan vaatler arasında dikkat çekiyor. **Medya** alanına ilişkin olarak Memleket Partisi'nin seçim bildirgesinde, **medyanın** "siyasetin ve sermayenin güç devşirme aracı" olmaktan çıkarılacağı ve tarafsız, sorumlu yayıncılık anlayışına uygun düzenlemelerin ivedilikle yapılacağı belirtiliyor. Partinin seçim bildirgesinde, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, siyasi partiler ve seçim sistemi, yasamanın denetim ve kanun yapma işlevlerine yönelik somut vaatler bulunmuyor.

SEÇİM BİLDİRGELERİNİN DENGE VE DENETLEME SİSTEMİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Demokratik denge ve denetleme sisteminin temel bileşenleri ve prensipleri üzerinden yukarıda yapılan analiz, 14 Mayıs 2023 seçimlerine giderken tüm ittifaklar ve siyasi partilerin kuvvetler ayrılığı ve denge ve denetleme sisteminin kuvvetlendirilmesi yönünde çeşitli vaatlerde bulduklarını göstermektedir. Bunun temel nedeni ise özellikle son beş yıl içerisinde denge ve denetleme sisteminin tüm mekanizmalarında gözle görülür bir erozyon yaşanmış olmasıdır.

Yasamanın denetim yönünden ve kanun yapma yönünden etkinliğine ilişkin vaatler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, Millet İttifakı'nın bu alanda en somut vaatleri sunduğu görülmektedir. Her ne kadar diğer siyasi partiler de yasamayı katılım ve denetim yönünden güçlendireceklerini seçmenlere vaat etseler de bunun için atacakları adımları somut bir biçimde beyannamelerine dahil etmemişlerdir. İktidar partisinin yasama erkine ilişkin önerileri, mevcut durumda yasama ve yürütme arasındaki kuvvetler ayrılığını neredeyse tamamen ortadan kaldıran yapısal faktörlerin çözümüne ilişkin öneriler değildir. Benzer şekilde yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının yeniden sağlanmasına ilişkin iktidar bloğu içerisindeki siyasi partilerin vaatleri, daha çok yargının etkinliğine odaklanırken denge ve denetleme sisteminin omurgasını oluşturan bağımsız ve tarafsız yargı erkinin kurgulanmasına yönelik yapısal reform önerileri niteliğinde değildir. Benzer bir durum

sivil toplum ve medya için de geçerlidir. Özellikle AK Parti'nin ve MHP'nin seçim beyannameleri incelendiğinde, denge ve denetleme sisteminin bu bileşenlerinde mevcut durumun devamlılığından yana olunduğu izlenimi kuvvetlenmektedir. Örneğin her iki siyasi partinin seçim beyannamelerinde de medya alanını düzenleyen ve denetleyen kurumların yürütme erkinden bağımsızlıklarını sağlayacak vaatlere rastlanmamaktadır. Hükümet sistemi değiştikten sonra yerel yönetimler alanında uzun bir zamandır reform söylemi olan Cumhuriyet İttifakı'nın seçim bildirgelerinde, reform başlıklarına yeterli düzeyde değinmedikleri ve demokratik yerel yönetimler için yeterli somut vaatlerinin olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Memleket Partisi de yerel yönetimler konusunda sadece demokratik değerlere atıf yaparak yüzeysel olarak yerel yönetimler konusuna değinmektedir. Millet İttifakı ve Yeşil Sol Parti, seçimlerden sonra detaylı bir yerel yönetim reformu gerçekleştireceklerine dikkat çekerek; katılımcı, şeffaf, hesap verebilir, mali ve idari kaynaklar açısından güçlendirilmiş yerel yönetim vaatlerini seçim bildirgelerinde vurgulamışlardır. Bir diğer yandan büyükşehir belediyelerinin yapısını belirleyen 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu'nun değiştirileceği hiçbir partinin seçim bildirgesinde somut olarak geçmemektedir. Hemen hemen bütün ittifak partileri sivil toplumun özellikle katılım işlevinin güçlendirileceğini belirtirken, sivil toplumun merkezi ve yerel yönetimlere eşit bir aktör olarak yapılarının, mali kaynaklarının, ulusal ve uluslararası statülerinin güçlendirilmesine ilişkin somut öneriler zayıf kalmıştır.

Muhalefet partilerinin seçim beyannameleri, denge ve denetleme bileşenlerine ilişkin farklı derecelerde detaylandırılmış ve bu sistemin tesisi yönünde vaatler içermektedir. Bu bağlamda Millet İttifakı'nın "Ortak Politikalar Metni"nde, denge ve denetleme sistemini yeniden tesis etme anlamında sistemin tüm bileşenlerinde somut ve detaylandırılmış vaatler yer almaktadır. Ancak muhalefet partilerinin seçim beyannamelerinde, özellikle yasa-yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayrılığı ve denge denetleme sistemi açısından oldukça önemli olan siyasi partilere ilişkin reform önerileri detaylı şekilde paylaşılmamıştır. Gerek parlamenter sistem gerekse başkanlık sistemlerinin denge ve denetleme sistemi çerçevesinde işleyebilmesi siyasi partile-

rin örgütsel yapıları ve parti içi demokratik mekanizmaların varlığıyla yakından ilişkilidir.

DENGEVE
DENETLEMEAđI

dengedenetleme.org

dengevedenetlemeagi@birarada.org

[dengevedenetlemeagi](https://www.instagram.com/dengevedenetlemeagi)

[DengeDenetleme](https://www.facebook.com/DengeDenetleme)

[DengeDenetleme](https://www.twitter.com/DengeDenetleme)